

Çalışan Kadınların Sorunları: Bir Toplumsal Değişme Araştırması

- Yrd.Doç.Dr.Gönül BUDAK*
- Prof. Dr. Hasan Zafer DOĞAN*
- Arş.Gör.Hacer HARLAK*

Giriş

Kadının ev dışında, belirli bir ücret karşılığı çalışması, Endüstri devriminin yarattığı, bir yeniliktir. XIX, yüzyılda Batı'da ilk kez, kadın, üretim sürecine doğrudan katkı yaparken, bir yandan da evi içi işlerle kaybolup giden etkinliklerine ekonomik değerle karşılık bulmuştur.

Fakat kitleler halinde iş yaşantısına giren kadınların eğitim ve beceri düzeylerinin düşük olması nedeniyle tekdüze işlerde çalışmaları ve uzun yıllar boyunca kariyer yapmalarına imkan olmayan işlerde istihdam edilmeleri söz konusu olmuştur.

Tekdüze ve kariyer yapmaya kapalı işlerde yoğunlaşmalarının bir başka önemli nedeni de; geleneksel rol ayrımının kadının, ev dışında çalışmaya başlamasıyla birlikte hemen değişmemesidir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki kadınlar bile, hala, bu rol ayrımının baskısını hissettiklerinden çoğunlukla rollerini oynamalarına imkan veren yarım günlük ya da fazla bir çabayı gerektirmeyen tek düze işleri tercih etmektedir.

Toplumda sosyo-kültürel yapı değişikliklerinin kadının ev dışında çalışmasıyla birlikte doğan yeni duruma adapte olamamaları çalışan insanın sorunlarından daha değişik özellikler arz eden "Çalışan Kadının Sorunları" nı gündeme getirmiştir.

Her ne kadar "Çalışan Kadının Sorunları" demek, cins ayrımcı bir yaklaşımda bulunuyormuş izlenimini veriyorsa da, yıllardır toplumun biçimlendirdiği kadına yönelik alışkanlıkların, yeni koşul-

larla birlikte hemen kırılacağını beklemenin imkansızlığı, ister istemez çalışan kadın sorunlarını su yüzüne çıkarmaktadır.

Bu ana fikirlerden hareketle, 1981'de İzmir'de değişik sektörlerde çalışan kadın ve erkek işgörenler üzerinde gerçekleştirilen "Çalışan Kadının Sorunlarının kadın ve erkek tarafından nasıl algılandığını amaçlayan araştırma, 1990'da da tekrarlandı. Böylece 9 yıllık bir zaman dilimi içinde tutumlarda bir değişikliğin olup olmadığı ortaya konulmaya çalışıldı.

Tarih Boyunca Ekonomik Yapının Kadının Statüsüne Etkisi

En basit deyişle statü, bir kişinin içinde yaşadığı grup ya da topluluktaki durumu olarak tanımlanabilir. Kadının toplumdaki statüsü onun içinde bulunduğu durumu anlamada büyük kolaylık sağlamaktadır.

Toplumsal değişimin, çağdaşlaşmaya giderken kadının statüsünü de yükselttiği bir gerçektir. Uygarlığın gelişimi yolunda atılan her adım kadın ile erkeğin eşitlenmesiyle simgelenmiştir. (L.Iglitzin-v.d., 1976 : 3).

İlkel çağlardan günümüze doğru yapılacak kronolojik bir inceleme, kadının toplumsal statüsünün, ekonomik yapıdan ve ekonomiye yaptığı doğrudan katkının soyutlanamayacağını göstermesi açısından ilginçtir.

İlkel devirlerde kadının üreticiliği, ona toplumda iyi bir statü de sağlamıştır. O devirlerde kadının üretime katkısı erkeklerden daha fazladır. Nitekim Avustralya'da yaşayan bir Kurnai yerlisinin üzerinde hiç düşünmeden söylediği şu sözler de durumun çarpıcılığını göstermektedir. (E.Reed, 1982, I; 150):

⁴⁴ Yerli erkeğin işi; balık avlamak, savaşmak ve avlanmak sonra da oturmaktır. Kadının işi ise, geri kalan her şeyi yapmaktır."

Söz konusu "Her şey "in içine; yiyeceğin sağlanması ve denetimi, ateşin yemek pişirmek ve üretimde kullanılması, hastaların bakılması, çocuklarla ilgilenmek, halat yapmak, dokumacılık, inşaat işleri v.b. girmektedir. (Bkz. ibid; 149-177).

Anaerkil düzenin hakim olduğu bu toplumlarda kadın ile erkeğin eşit olduğu ve birbirlerinin yaptığı işe saygılı olduğu söylenebilir.

Ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçiş, miras düzenlemelerini, dolayısı ile de soyun babaya göre düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu durumda, özel mülkiyete geçiş, ataerkil düzenin kurulmasının temelini oluşturur.

Metallerin bulunuşu, hayvanların yetiştirilmesi, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişmesi sonucu ortaya çıkan artı değer in aile mülkiyetine geçişle erkeğin ve kadının rolleri değişerek statüleri arasındaki eşitlik bozulmuştur. Bu yeni koşullar içinde sürülere, silahlara, tutsaklara ve ürünlere erkek sahip olmuş; bu durum, kadının statüsü azalışlarıyla sonuçlanmıştır.

Engels'e göre ataerkilliğe geçiş ile evlilik bir alım satım işi sayılmış, kadının sadakatini ve kendi babalığını güvence altına almak için erkek, kadını tüm haklarından yoksun kılmış, onu üretim sürecinden uzaklaştırarak, kendi zevkinin tutsağı ve çocuk doğuracak bir araç haline getirmiştir. (F.Engels, 1975: 66-68).

Üretim sürecinden bu şekilde çekilen kadın, toplumda giderek erkeğe bağımlı hale gelmiştir. Geleneksel rol ayırıcı tutumun da kökleri derinlere doğru uzamaya başlamıştır. Cinsiyete dayalı rol ayırımının, tarihin her döneminde aşağı yukarı tüm toplumlarda görülmesi, durumu evrenselleştirmektedir. Nitekim Murdock, 224 topluluk üzerinde yaptığı araştırmasında, kadınların, doğurganlıkları nedeniyle evlerinden uzun süre ayrılmayacakları, yiyecek toplama saklama, ekin ekme-biçme gibi işleri yapma eğiliminde olduklarını bulgulamıştır. (G.P. Murdock, 1937: 551-553). Çünkü çocuk doğduktan sonra da çocuğun bakımı kadına kalmaktadır. Erkeğin kuramsal olarak çocuk doğduktan sonra,

ona bakması olanaklı ise de böyle bir durum temel bir kültür yapısı özelliği gösterdiği hiçbir topluma rastlanmamaktadır. (L.Saxton-1968: 238).

Aslında her toplum, kadın ve erkeğe ayrılan rolleri, geleneksel norm ve değerlere dayalı basmakalıp yargılarla haklı göstermeye, kadına ve erkeğe uygun düşen davranışları geleneksel imgelerle anlatma ve sağlamlaştırmaya yönelir (M.Tan, 1979; 161).

Yukarıda kısaca açıklanan, biyolojik yapıdan çok, ekonomik yapının düzenlediği koşullar kadının toplumsal statüsü üzerinde etkili olmuştur. Kadının evin içine kapatılıp üretim ve entellektüel yeteneklerini kullanacağı işlerden uzaklaştırıldıkça toplumsal statüsü düşmüştür.

Çağdaş Dünyada Kadın

Endüstri Devrimi, her ne kadar kadını ev dışına çalışmaya yönettirse de bir yandan geleneksel rol ayırımının etkileri, öte yandan, toplumsal kurumlaşmanın kadının yükünü azaltacak gelişmeleri göstermemesi, kadının toplumsal statüsünün iyileşmesini geciktirmiştir. Bu etkenler, kadının mesleki kariyerine önem vermesini de geciktirmiş, dolayısıyla bir meslek bilincinin oluşmasını zorlaştırmıştır.

Fransa'da yapılan araştırmalara göre; 60'lı yılların başından bu yana, kadınların mesleki bir faaliyete daha fazla yönelme eğilimi gösterdikleri, bunun nedenlerinin başında, pek değerli bulunmayan eviçi çalışmadan daha çok, mesleki bir çalışmanın toplumsal statü elde etmede etkili olduğu vurgulanmıştır. (Bkz. Problemes Economiques, Juillet 1983: 11). Ev dışında çalışmayı; doğumların sınırlandırılması elektrikli ev araç-gereçlerinin yaygın kullanımı, çocuk yetiştirmede annenin sorumluluğunu paylaşan kurumların artışı, eğitimdeki iyileşmeler de kolaylaştırmıştır.

AT ülkelerinde çalışan kadının sayısı artarken, işsizlik krizinden etkilenen kadın sayısı da artış göstermiştir. (Avrupa, Mart 84: 11).

Çağdaş ve uygar toplumlarda insanın klasik haklarına yenileri eklenmiştir. Bunlar; "Her bireyin çalışmak, işini özgürce seçmek, adil ve uygar çalışma koşulları ve işsizlikten korunmak" haklarıdır. Bu nedenle bir iş tutmak, çalışmak ve güvenceye kavuşmak kadınlar için de en az erkekler kadar kesin bir ihtiyaçtır. (Ö.Z.Altan, 1980: 76-77) Hattâ bunun ötesinde bir insanlık hakkıdır. Oysa, kadınların tüm dünyada erkeklere nazaran işlerini daha kolay kaybettikleri ve işsizlik sorununu daha ağır ya-

sadıkları bilinmektedir. Nitekim OECD'nin 1982'de yaptığı bir araştırmaya göre; kadınların erkeklere nazaran işlerini daha kolay kaybetme nedenleri şu şekilde sıralanmıştır. (Aktaran Z.Oral, 1985: 70):

- Eğitim ve uzmanlaşmayı gerektiren ve makine lerin yapabileceği işlerde çalışmaları,
- Genelde sendikalı olmamaları,
- Genelde geçici ve yarım günlük işlerde çalışmaları,
- Doğum nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalmaları, sonra da iş bulamamaları

Söz konusu nedenler, çağdaş dünyada dahi kadının geleneksel nedenlerin ağırlaştığı sorunlarla iç içe yaşamını sürdürmek zorunda olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de Kadın

İslamiyet öncesinde toplumda oldukça yaygın bir yere sahip olan kadının, müslümanlığın kabulünden sonra toplumsal statü kayıplarına uğramasının nedeni, Arap ve İran kültürleriyle yakın ilişkide bulunan Türklerin, bu toplumlarda oldukça kökleşmiş olan kadının aşağılanması ve kısıtlanması geleneğini benimsemeleri ile açıklanabilir (H.Z.Doğan, vd; 1982: 9).

Osmanlılarda kadının görevleri cinsiyet ayırımına dayalı bir rol yapısı içinde eviçi işleri ile sınırlanmıştır. Hatta zaman zaman çıkarılan fermanlarla kadının toplumdan soyutlanması bir yana, belirli günlerde sokağa çıkması bile yasaklanmıştır. (Bkz. S.Serdaroğlu, 1972; 34-35).

Türk kadınının yaşantısındaki asıl değişiklikler, 1923 de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra gerçekleştirilmiştir. Yapılan yasal değişiklikler sayesinde kadınlar, eğitimde ve ekonomik etkinliklerde erkekle eşit haklardan yararlandılar (E.Kongar, 1978:415). Ne yazık ki, toplumun kendisine özgü sosyo-kültürel özellikleri yasal düzenlemelerin gerisinde kaldığından, bir çok düzenleme kâğıt üzerinde kalmamış geçememiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkılarak çalışan Türk kadınının sorunlarının iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir:

- Yasaların etkili biçimde uygulanmamasından kaynaklanan sorunlar,
- Yasal ve Toplumsal değişikliklerin oluşturduğu yeni durumlardan kaynaklanan sorunlar.

Söz konusu sorunların etkisi ile Türk kadını daha çok belirli sektörlerde, yarım gün, fazla bir eğitimi gerektirmeyen düşük kariyerli işlerde çalışmak-

tadır. Aşağıda incelenen Türk kadınının iş gücü içindeki dağılımı, durumu çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Türk Kadınının İş Gücü içindeki durumu

Türkiye'nin hâlâ bir tarım toplumu olduğu söylenebilir. İşgücünün sektörel dağılımına bakıldığında bu durum çarpıcı bir biçimde görülmektedir.

Türkiye'de hâlen 16,802,000 kişi herhangi bir işte çalışıyor görünmektedir. Bunun, 8,390,000'i tarım kesiminde, 2.579,000'i endüstride ve 5.833,000'i hizmetler kesiminde istihdam edilmektedir (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plânı, 1989: 168). İstatistikler değerlendirildiğinde çalışan nüfusun hemen hemen yarısının, tarım kesiminde yer aldığı görülmektedir. Ücretsiz aile işçisi durumunda çalışan kadının en çok bu sektörde yoğunlaştığı bilinmektedir. Nitekim 1987 verilerine göre sigortalı erkek sayısı 2.618.225 iken, kadın sayısının sadece 260.700 olması, tarım sektöründe yoğunlaşan kadınların, düzenli bir gelirden ve sosyal güvenlikten yoksun bulduklarını göstermesi açısından ilginçtir.

Öte yandan çalışabilir (12 ve yukarı yaş grubu) kadın nüfusun 6.207.842'sinin ev kadını olması düşündürücüdür.

Kadınlarımızın bir kısmı eğitildiği halde ev kadını olmayı tercih etmektedir. Örneğin, üniversiteyi bitiren her, 7 kadından biri ev kadınlığını seçip üretimden çekilmektedir. (Türkiye İstatistik Yıllığı, 1988: 86).

Türk kadınının iş gücüne katılma oranı 1985 verilerine göre % 44'tür (İstihdam, 1989: 10).

Öte yandan, sorumluluk isteyen yöneticilik, girişimcilik v.b. mesleklerde çalışan erkek sayısı 234.080 iken, kadın sayısı sadece 10.035'dir. (Türkiye İstatistik Yıllığı: 94). Kadın Milletvekili sayısı 1935'de 18 iken 1987 seçimlerinde 6'ya düşmüştür.

Kadın iş gücünün profesyonel işlerde yeterince yer almamasının türlü nedenleri vardır. Bunların başında ise eğitim gelir.

Türk Kadınının Eğitim Durumu

Türkiye Cumhuriyetinin devraldığı toplumda eğitim düzeyi çok düşüktü, buna karşın kadınların eğitimi çok daha kötü durumdaydı. 1985'deki verilere göre de durumun çok fazla değiştiği ne yazık ki söylenemez.

Tabloya bakıldığında 1985 verilerine göre okur-

TABLO - 1: İşgücünün Cumhuriyete Göre Dağılımı (1985 verilerine göre; 12 ve Yukarı Yaş)

	Toplam	Erkek	Kadın
Okur-Yazar olmayan	2.639.219	570.401	2.068.818
Okur-Yazar olup bir okul bitirmeyen	1.244.155	541.580	702.575
İlkokul	8.736.316	4.847.858	3.888.458
Ortaokul	2.221.195	1.339.712	881.483
Lise	1.627.007	923.956	703.051
Ortaokul (Meslek)	111.920	64.406	47.514
Lise (Meslek)	938.614	585.812	352.802
Fakülte, Yüksekokul	961.701	716.798	244.933
Toplam	18.480.157	9.590.523	8.889.634

yazar olmayan erkek sayısı 570.401 iken, kadın sayısı 2.068.818'dir. Bu, her 1 erkeğe karşın, 4 kadının okur-yazar olmaması demektir. Aynı şekilde üniversite tahsili yapan her 3 erkeğe karşın 1 kadının yüksek eğitimden yararlandığı da tablodan anlaşılmaktadır.

Eğitimin yetersizliği kadının ev içinde kapalı kalmasında etkili bir faktördür.

Toplumumuzda kız çocuklarının okula gönderilmeme alışkanlığı, kadının içine düştüğü kısır döngüyü kırmada büyük bir engel teşkil etmektedir.

Bununla birlikte Türk toplumu endüstrilemeyele bağlantılı olarak toplumsal değişime uğramaktadır. Özellikle son 10 yılda Türkiye'de önemli sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin olduğu gözlenmektedir.

Örneğin; kadın okur-yazarlık oranı 1980'de 54,6 iken, 1985 de 68,0 olmuştur. (Türkiye İst. Yıl. 1989: 43).

1978'de 15-49 yaş grubu kadınlardan % 26,0'ı bekar iken, bu oran 1988'de %30,0'a çıkmıştır. (1988 Turkish Population...; 27). Bu ve benzeri örnekler son on yılda kadınların sosyo ekonomik durumunda bazı değişikliklerin olduğunu düşündürmektedir.

Aşağıda Türkiye'nin son 10 yılda geçirdiği sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlere paralel olarak çalışan kadınların durumlarında ve sorunlarında ne gibi değişikliklerin olduğu araştırılacaktır.

İzmir'de Değişik Sektörlerde Çalışan Kadınların Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma

Bu araştırma 1981'de yapılan bir araştırmanın tekrarı niteliğindedir. Amaç, 1981-1990 yılları ara-

sında geçen 9 yıl boyunca, çeşitli kesimlerde çalışan kadın ve erkeklerin, çalışan kadınların sorunlarına ilişkin algılarında herhangi bir değişme olup olmadığını belirlemektir.

Daha önceki araştırmada olduğu gibi, endüstriyel kuruluşları örneklemek üzere TADPİ Tavukçuluk işletmesi (*), kamu kesimini örneklemek üzere PTT, hizmet kesimini örneklemek üzere Büyük Efes Oteli seçilmiştir. Bu kuruluşlarda toplam 133 kişiye (90 kadın, 43 erkek) anket uygulanmıştır. Her bir kuruluşta kadın ve erkek sayısının eşit olmasına çalışılmış, ancak 1981'deki araştırmadan farklı olarak Büyük Efes Otelinde erkek personelle görüşmek mümkün olamamıştır.

Ayrıca, avukat, doktor, mimar veya mühendis ve öğretim üyelerini içeren 5 serbest meslek grubundan bir örneklem oluşturulmuştur. Her bir meslek grubundan 10'ar kişi (5 erkek, 5 kadın) ile görüşülmeye çalışılmış, ancak bu grupta toplam anket adedi 48 olmuştur.

Uygulamada kişiler rastlantısal olarak alınmış ve anket büyük ölçüde görüşme yoluyla yapılmıştır. Anketin uygulanması 1990 Şubat ayı içinde İzmir'de gerçekleştirilmiştir.

Araştırmadan elde edilen veriler önceki araştırmanın verileri ile birlikte tablolarda gösterilerek sonuçlar karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Çizelge 1, 1981 ve 1990 örneklemelerinin yaş, eğitim, medeni durum ve gidilen lisenin tipi (tek tip, karma) bakımından dağılımlarını vermektedir. Çizelge incelendiğinde 1990 örnekleminin daha genç olduğu, öğretim düzeyinin daha yüksek olduğu, (erkeklerde yüksek öğretim yapanlar, kadınlarda orta

öğretim yapanlar daha fazla), bekârların oranının arttığı, karma liselere gidenlerin oranının arttığı görülmektedir.

Çizelge 2, 1981 ve 1990 yıllarında kadın ve erkeklerin cinsiyet ayırımına ilişkin algılarını vermektedir.

Anne-babanın kız-erkek ayırımını yapması konusunda iki araştırmadaki kadınlar arasında fark yoktur. Ancak, erkeklerde "ayırım yaparlar" yanıtını verenlerin oranında bir azalma bulunmuştur.

Anne-babanın uyguladığı eğitimin algılanması bakımından, kadınlarda "aşırı kısıtlayıcı" olduğunu söyleyenlerin oranında bir düşme gözlemlenmiştir. Her iki araştırmada "tümüyle serbest" yanıtını verenler arasında kadınlarda bir değişme yoktur. Erkeklerde ise biraz azalma vardır." Kimi durumlarda kısıtlayıcı olduğunu düşünenlerin oranında ise bir artış göze çarpmaktadır.

Yaşamına yön vermede anne-babanın etkisi konusunda ise, tümüyle anne-babanın yönlendirdiğini düşünenlerin oranında az da olsa bir azalma, buna karşılık, "yönlenmeme yardımcı oldular" şeklinde düşünenlerin oranında özellikle kadınlarda bir artış görülmektedir.

Meslek seçmede anne-babanın etkisi ile ilgili soruya verilen yanıtlar arasında kadınlarda "çok etkisi olmuştur" yanıtı verenlerin oranında bir azalma görülmektedir. Erkeklerde "biraz etkili olmuştur" yanıtı verenlerin oranında azalma, "hiç etkisi olmamıştır" yanıtını verenlerin oranında ise biraz artış bulunmuştur.

Kadın ve erkeğe eşit ücret ödenmesi ile ilgili düşüncelerde, "eşit ücret ödenir" düşüncesine doğru kadınlarda az da olsa bir değişme eğilimi bulunmuştur. Terfi eşitliği bakımından ise kadınlar ve erkekler arasında fark bulunmadığı şekilde yanıt verenlerin oranında küçük bir azalma görülmektedir. Ancak, erkeklerde bu soruda yanıt oranının yüksek olması kadınlarda ise % 8 oranında "kadınların daha kolay terfi ettiği" yanıtının işaretlenmesi bu azalmanın anlamlı olmadığını düşündürmektedir.

Kadınlar arasında, kadın olduğu için işe alınma durumuyla karşılaşanlarda bir azalma, buna karşılık, güçlükle karşılaşmayanların oranında bir artış görülmektedir,

Evlü kadınlar arasında ev işlerinin hepsini kendisinin yaptığını söyleyen kadınların oranında çok önemli bir azalma görülürken ev işlerinin sadece bir kısmını yapanların oranında da bir artış görülmektedir. Bekar kadınlar arasında, evlendiklerinde işten ayrılmayı düşünüp düşünmedikleri sorusuna verilen yanıtlarda "eşim uygun görürse" ve "çocuk-

larım olursa" şeklinde yanıt verenlerin oranında biraz artış bulunmakla birlikte, işten ayrılmayı düşünmeyenlerde belirgin bir azalma gözlenmektedir.

Çalıştıkları yerde erkeklerin uygunsuz davranışlarda bulduklarını duymayan erkeklerin oranında artış görülmektedir. Kadınlarda da pek fazla olmamakla birlikte bir artış olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, çalıştıkları yerde yöneticilerin kadınlara yakışsız istekte bulunduğunu duymayan kadınların oranında bir artış bulunmuştur. "Böyle bir durumda ne yapmalı" sorusuna "kabul etmeli" yanıtını veren kadın ve erkeklerin oranında bir düşüş görülmektedir. Buna paralel olarak "dava etmeli" yanıtını veren kadınların oranında da önemli ölçüde bir artış göze çarpmaktadır.

Çalışan kadınların nasıl görüldüğü sorusuna "iyi gözle görülüyor" yanıtını veren kadın ve erkeklerin (özellikle erkeklerin) oranında bir düşüş gözlemlenmiştir.

Çeşitli kesimlerde çalışan kadın ve erkeklerin çalışma ve iş ile ilgili düşüncelerine ilişkin bulgular ise çizelge 3'de verilmiştir. "Niçin çalışıyorsunuz" sorusuna verilen yanıtlarda, tavukçuluk işletmesinde ve PTT'de "ekonomik koşullar nedeniyle" yanıtını veren erkeklerin oranında artış gözlenirken, buna karşılık aynı yanıtı veren kadınların oranı Büyük Efes Otel, PTT ve Serbest mesleklerde önemli ölçüde azalmaktadır.

İşin bireye yaptığı katkı konusunda bütün kesimlerde (serbest meslekler dahil) işlerinin yeteneklerini geliştirdiğini düşünen erkeklerin oranı azalmakta, "katkısı yok" veya "yeteneklerimi korletiyor" diyenlerin oranı artmaktadır. Çalışan erkek toplumdaki artan iş duyumsuzluğunu ve yabancılaşmayı göstermesi bakımından bu bulgular ilginçtir. Kadınlarda ise Tavuk işletmesinde ve Büyük Efes Otelinde işlerinin yeteneklerini geliştirdiğini düşünenlerin oranı azalmakta, PTT'de artmakta, serbest mesleklerde aynı kalmaktadır. Böylece çalışan kadınlar da ekonomik koşullardaki kötümserliği bir ölçüde yansıtmaktadırlar. Ancak PTT de bu genel eğilimden sapan durumu burada açıklamak mümkün görünmemektedir. (1981 ve 1990 örneklemlerine çıkan pozisyonların farklı olması bu duruma yol açmış olabilir).

Çocuğunun kendi mesleğini seçmesini isteyip istemediği konusunda tavukçuluk işletmesinde "şiddetle karşı çıkarım" yanıtını verenlerin oranında hem erkeklerde hem de kadınlarda büyük bir artış bulunmuştur. Büyük Efes Otelinde "farketmez" yanıtı verenlerde de az da olsa bir artış sezilmekte-

dir. Öte yandan istemeyenlerin oranı azalmaktadır. PTT'de de Büyük Efes Otelinde olduğu gibi "farketmez" yanıtı verenler arasında (hem kadınlarda, hem erkeklerde) bir artış, buna karşılık "istemem" ve "şiddetle karşı çıkarım" yanıtını verenlerin oranında bir düşüş bulunmuştur. Serbest meslek grubunda ise çocuğunun kendi mesleğini seçmesini istemeyenlerin oranında erkeklerde bir artış kadınlarda bir azalma görülmekte; öte yandan "farketmez" diyen erkeklerin oranı azalırken» kadınların oranı artmaktadır.

Yapılan işin kadınlara göre ağır olup olmadığı konusunda tavukçuluk işletmesinde ağır olduğunu düşünen erkeklerin oranında artış, kadınların oranında düşüş görülmektedir. Büyük Efes Otelinde kadınlar arasında ve PTT'de erkekler arasında bir farklılık bulunmamıştır. Yalnız PTT'de kadınlarda ağır olduğunu düşünenlerin oranında azalma olduğu söylenebilir. Serbest düşünenlerin oranında bir düşüş gözlemlenmiştir. Yapılan işin kadın sağlığına zararlı olduğunu düşünenlerin oranında ise, tavukçuluk işletmesinde bir artış bulunurken Büyük Efes Otelinde kadınlar arasında ve PTT'de erkeklerde bir farklılık görülmemiştir. PTT'de kadınlar ve serbest meslek grubunda kadın ve erkeklerde işlerinin kadın sağlığına zararlı olduğunu düşünenlerin oranında bir düşüş bulunmuştur.

Kadınların çalışmasına tümüyle karşı olanların oranı tavukçuluk işletmesinde hem erkekler hem kadınlar arasında ve Büyük Efes Otelinde kadınlar arasında artmıştır. Öte yandan tavukçuluk işletmesindeki erkekler ve Büyük Efes Otelindeki kadınlar arasında kadınların ekonomik özgürlük için çalışmasını destekleyenlerin oranı azalırken, aile bütçesine katkı için çalışabileceklerini söyleyenlerin oranı artmıştır. PTT'de ve serbest mesleklerde ise hem erkekler hem kadınlar arasında kadınların aile bütçesine katkı için çalışmasını destekleyenlerin oranı büyük ölçüde azalırken, ekonomik özgürlük için çalışmalarını destekleyenlerin oranı önemli ölçüde artmıştır.

Sonuç

Yukarıda ayrıntılı olarak ortaya konan araştırma bulguları, beklendiği gibi ülkemizin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine paralel olarak çalışan kadınların toplumdaki durumunda ve sorunlarında kimi iyileşmeler ve değişimler olduğunu göstermektedir. Araştırmanın temel bulguları aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1. Günümüzde çalışan kadınlar 9 yıl öncesine göre daha gençtir, eğitim düzeyleri daha yüksektir, daha büyük bölümü bekar ve karma okullardan gelenlerin oranı daha fazladır.

2. Anne-babaların çocukları arasında daha az cinsiyet ayrımı yaptıkları, onların üzerinde daha az kısıtlayıcı oldukları, çocuklarının yaşamını ve meslek seçimini yönlendirmede daha az etkili oldukları algılanmaktadır.

3. Kadınlara eşit ücret ödeme eğilimi artmış; kadın olduğu için işe alınmama eğilimi azalmıştır.

4. Çalışan kadınlar arasında ev işlerinin hepsini yapanların oranı önemli ölçüde azalmış; Avrupa düzeyine yaklaşmıştır. Ev işlerinin hepsini yapanların oranı % 74'den % 39'a düşmüştük ki, bu oran 1978'de Belçika'da % 31, Danimarka'da % 18, Fransa'da % 27, Federal Almanya'da % 23, İrlanda'da % 24, İtalya'da % 49, Hollanda'da % 18 ve İngiltere'de % 22'dir. (Aktaran: Z.Oral, a.g.e., 1985). (Ancak Avrupa araştırmasındaki sayıların, kocasının kendisine hiç yardım etmediğini söyleyen kadınların oranı olduğu belirtilmektedir.)

5. Evlendiğinde işten ayrılmayı düşünen kadınların oranı önemli ölçüde azalmıştır.

6. Kadınlara karşı zaten nadir olan uygunsuz hareketler daha da azalmış, böyle bir durumda yasal yollara baş vurma cesaretini gösteren kadınların oranı artmıştır.

7. Çalışan kadınların iyi gözle görülmemesi eğilimi azalmıştır.

8. Kötüleşen ekonomik koşullara karşılık ve erkeklerden farklı olarak ekonomik özgürlük ve mesleki tatmin için çalışan kadınların oranı artmıştır. Ancak hem kadınlar, hem erkekler arasında, ekonomik koşullardan kaynaklanan işten yabancılama ve kötümserlik artışı sezilmektedir.

9. Bazı işlerin kadınlar için ağır ve sağlığa zararlı olduğu düşünülmesinde genelde bir azalma gözlemlenmiştir.

10. Kadınların ekonomik özgürlük için çalışmalarını destekleme eğilimi genelde artmakla birlikte; dar gelirli kesimlerde, ekonomik koşullar nedeniyle kadınların aile bütçesine katkı için çalışmasını destekleme eğilimi güçlenmektedir.

Böylece sosyal, kültürel ve ekonomik yapı bakımından gittikçe gelişen ve çağdaşlaşan ülkemizde, çalışan kadınlara daha iyi bir gözle bakıldığı ve daha çok saygı duyulduğu, çalışan kadınların sorunlarının çok az da olsa bir ölçüde hafiflediği söylenebilir.

Bununla birlikte geleneksel toplumun etkilerinin bir anda ortadan kaldırılamayacağı açıktır. Bu araştırmada ortaya konan bulgular yalnızca bir eğilimi

göstermektedir ve Türkiye'de çalışan kadınların Avrupa'lı kadınların düzeylerine ve özgürlüklerine kavuşmaları için her halde uzun yıllar gerekecektir.

ÇİZELGE 1
1981 ve 1990 Yıllarında Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre Erkek ve Kadınların Dağılımı

Değişken	1981		1990	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Yaş				
30 -	43.8	57.4	57.1	69.4
31 +	56.1	42.6	42.9	30.6
Toplam	99.9	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Eğitim				
İlkokul	26.5	27.7	22.9	20.7
Ortaöğretim	38.8	38.6	15.7	45.9
Yükseköğretim	34.7	33.7	61.4	33.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	99.9
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Medeni Durum				
Bekâr	26.5	34.7	38.6	50.5
Evlî	73.5	56.4	61.4	45.9
Dul	0.0	8.9	0.0	3.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Gittiği Lise				
Karma	56.8	52.8	61.1	64.8
Tek Cins	43.2	47.2	38.9	35.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	(74)	(72)	(54)	(88)

ÇİZELGE 2
1981 ve 1990 Yıllarında Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre Erkek ve Kadınların Dağılımı

Değişken	1981		1990	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ana-Babanın Anne-Babadan Kız Çocuk-Erkek Çocuk Ayrımı				
Evet	10.2	3.0	4.3	3.6
Hayır	88.8	91.1	88.6	87.4
Kimi Durumlarda	0.0	5.9	1.4	7.2
Yanıtız	1.0	0.0	5.7	1.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Anne-Babanın Eğitim Yöntemi				
Aşırı Kısıtlayıcı	6.2	8.9	4.3	1.8
Kimi Durumlarda				
Kısıtlayıcı	39.2	62.4	50.0	74.8
Tümüyle Serbest	54.6	28.7	45.7	31.6
Yanıtız	0.0	0.0	0.0	1.8
Toplam	(100.0)	(100.0)	100.0	100.0
Sayı	(97)	(101)	(70)	(111)
Evlence İşten Ayrılmayı Düşünen (Bekâr Kadınlar)				
Eşi Uygun Görürse		22.8		28.8
Ev İşleri Nedeniyle		5.7		8.5
İşten Ayrılmayı Düşünmeyen		71.4		50.8
Çocukları Olursa		0.0		6.8
Yanıtız		0.0		5.1
Toplam		100.0		100.0
Sayı		(35)		(59)
Erkeklerin Uyumsuz Davranışlarını Duyan Tesadüfi Olmayan				
Çarpma	10.3	2.9	1.4	0.9
Aşırı Samimi Davranış	9.3	8.8	5.7	2.7
Laf Atma	7.5	4.9	0.0	0.1
Saldırma	7.5	2.9	0.0	0.0
Duyumayan	64.5	79.4	80.0	82.0
Yanıtız	0.9	0.9	12.9	6.3
Toplam	100.0	99.8	100.0	100.0
Sayı	(107)	(102)	(70)	(111)

ÇİZELGE 2 (Devam)

Soru	1981		1990	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Yöneticilerin Yakaşksız İsteklerini Duyan				
Duyan	4.1	10.9	2.9	5.4
Duymayın	93.8	88.1	78.6	92.0
Yanıtız	2.0	0.9	18.6	2.7
Toplam	99.9	99.9	100.1	100.1
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Bu Durumda Ne Yapmalı				
Kabul Etmeli	8.6	6.9	1.4	0.0
Reddetmeli	20.9	31.4	12.9	25.5
Tehdit Etmeli	7.6	13.7	11.4	10.8
Dava Etmeli	59.0	43.1	48.6	62.2
Yanıtız	3.8	4.9	25.7	4.5
Toplam	99.9	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Çalışan Kadınlar Nasıl Görülüyor				
İyi Gözle Görülmüyor	22.4	16.8	5.7	8.1
Kadın İşi Yapmayanlar				
Kötü Gözle Görüyor	3.1	0.9	2.9	9.0
Sayı Duyuluyor	71.4	82.2	72.9	76.6
Yanıtız	3.1	0.0	18.6	6.3
Toplam	100.0	99.9	100.1	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)

Soru	1981		1990	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Yaşama Yön Vermede Anne-Babanın Etkisi				
Hep Onlar Yönlendirdi	7.1	8.9	2.9	5.4
Yardımcı Oldular	57.1	63.4	60.0	71.2
Katkıları Olmadı	34.7	26.7	35.7	22.5
Yanıtız	1.0	1.0	1.4	0.9
Toplam	99.9	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Meslek Seçmede Anne-Babanın Etkisi				
Çok	4.1	8.9	2.9	3.6
Biraz	22.4	29.7	11.4	31.5
Hiç	73.5	61.4	77.1	63.1
Yanıtız	0.0	0.0	8.6	1.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Ücret Eşitliği				
Eşit Ücret Ödeniyor	82.7	82.2	78.6	93.7
Erkeğe Daha Yüksek	13.3	16.8	7.1	4.5
Kadına Daha Yüksek	4.0	1.0	0.0	0.0
Yanıtız	0.0	0.0	14.3	1.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Terfi Eşitliği				
Ayrılık Yok	76.5	85.1	68.6	76.6
Erkekler Daha Kolay	13.3	12.9	8.6	11.7
Kadınlar Daha Kolay	8.2	1.0	2.9	8.1
Yanıtız	2.0	1.0	20.0	3.6
Toplam	100.0	100.0	100.1	100.0
Sayı	(98)	(101)	(70)	(111)
Kadın Olduğundan İşe Alınmama				
Kadına Göre İş Yok		6.9		1.8
İlke Olarak Kadın Alınmıyor		12.9		4.5
Neden Gösterilmeksizin		7.9		0.9
Güçlükle Karşılaşmayan		72.3		86.5
Yanıtız		0.0		6.3
Toplam		100.0		100.0
Sayı		(101)		(111)
Ey İşlerinin Ne Kadarını Yapıyor (Evlü Kadınlar)				
Hepsini		74.2		39.2
Bir Kısmını		24.2		60.8
Hiçbirini		1.5		0.0
Toplam		99.9		100.0
Sayı		(66)		(51)

ÇİZELGE 3

Çeşitli Kesimlerde Çalışan Kadın ve Erkeklerin Çalışma ve İş İle İlgili Düşünceleri

Soru	Tavuk İşletmesi				B. Efes Ot.		PTT		Serbest Meslekler					
	1981		1990		1981	1990	1981	1990	1981		1990			
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
Niçin Çalışıyor?														
Ekonomik Koşullar	76	92	90	96	68	35	68	79	82	50	44	20	37	10
Ekonomik Özgürlük	8	8	10	-	32	46	17	17	4	38	24	29	4	24
Mesleki Tatmin	12	-	-	4	-	16	4	4	4	12	32	51	59	66
Başka	4	-	-	-	-	-	11	-	4	-	-	-	-	-
Yanıtız	-	-	-	-	-	2	-	-	4	-	-	-	-	-
Toplam	100	100	100	100	100	99	100	100	98	100	100	100	100	100
Sayı	(25)	(25)	(21)	(23)	(28)	(43)	(25)	(29)	(22)	(24)	(34)	(41)	(27)	(21)
İşin Birseye Yaptığı														
Katkıdan Algılanması														
Yetenek Geliştirici	72	48	5	13	64	54	41	28	32	50	71	60	48	62
Katkın Yok	16	48	76	61	32	23	37	48	27	12	4	16	18	5
Yetenekleri														
Köreltiriyor	12	4	10	13	4	19	15	20	41	25	25	16	7	24
Yanıtız	-	-	10	13	-	5	7	4	-	12	-	8	26	10
Toplam	100	100	101	100	100	101	100	100	100	99	100	100	99	101
Sayı	(25)	(25)	(21)	(23)	(25)	(43)	(27)	(25)	(22)	(24)	(24)	(25)	(27)	(21)
Çocuğun Aynı Mesleği														
Seçmesini İster mi?														
Bütün Kalbiyle İster	4	4	-	-	4	5	12	4	-	-	17	4	11	-
Memnun Otur	11	12	-	-	11	21	16	16	18	8	33	24	30	29
Farketmez	35	24	-	-	27	46	4	11	27	17	46	36	37	52
İstemez	42	52	48	22	43	23	64	-	81	50	62	4	24	22
Şiddetle Karşı Çıkar	8	8	52	78	11	2	4	4	5	-	-	8	-	14
Yanıtız	-	-	-	-	4	2	-	-	-	12	-	4	-	-
Toplam	100	100	100	100	100	99	100	100	100	100	100	100	100	100
Sayı	(26)	(25)	(21)	(23)	(26)	(43)	(26)	(25)	(22)	(24)	(24)	(25)	(27)	(21)
Yaptığı İş Kadınlara														
Göre Ağır mı?														
Evet	36	12	67	4	32	37	25	24	23	12	38	28	30	19
Hayır	48	84	33	83	68	60	71	76	68	83	62	72	63	81
Bilmiyor-Yanıtız	16	4	-	13	-	2	4	-	9	4	-	-	7	-
Toplam	100	100	100	100	100	99	100	100	100	99	100	100	100	100
Sayı	(25)	(25)	(21)	(23)	(25)	(43)	(24)	(25)	(22)	(24)	(24)	(25)	(27)	(21)
Yaptığı İş Kadın														
Sağlığına Zararlı mı														
Evet	28	34	38	35	32	37	25	38	23	29	29	28	11	14
Hayır	48	64	48	56	60	60	59	58	68	71	63	72	63	81
Bilmiyor-Yanıtız	24	12	14	9	8	2	16	4	9	-	8	-	26	5
Toplam	100	100	100	100	100	99	100	100	100	99	100	100	99	100
Sayı	(25)	(25)	(21)	(23)	(25)	(43)	(24)	(26)	(22)	(24)	(24)	(25)	(27)	(21)

ÇİZELGE 3 Devam
Çeşitli Kesimlerde Çalışan Kadın ve Erkeklerin Çalışma ve İş İle İlgili Düşünceleri

Soru	Tavuk İşletmesi		B. Efes Ot.		PTT		Serbest Meslekler							
	1981	1990	1981	1990	1981	1990	1981	1990						
Kadınların Çalışması	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın						
Naval Görülüyor?														
Aile Bütçesine Katkı														
Tamüyle Karşı	8	8	14	17	4	37	4	3	5	-	-	-	7	-
Aile Bütçesine Katkı														
İçin Çalışabilir	58	76	76	65	48	60	75	65	18	21	48	18	15	5
Ekonomik Özgürlük														
İçin Çalışabilirler	34	16	10	17	48	2	21	32	64	79	44	82	74	90
Yanıtız	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	8	-	4	5
Toplam	100	100	100	99	100	99	100	100	101	100	100	100	100	100
Sayı	(26)	(25)	(21)	(23)	(31)	(43)	(34)	(31)	(22)	(24)	(27)	(27)	(27)	(21)